



BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK
MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Jo'rayeva Nilufar Sodiqjon qizi

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi

sobirovanilufarxon@gmail.com

Madumarova Saodatxon Orifovna

Qo'qon universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi

smadumarova3@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy muhitga bo'lgan munosabatni ijobiy tomonga yondashtirish hamda ekologik ongini, madaniyatni shakllantirish uchun tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Madaniyatni rivojlantirish strategiyalari, interfaol o'yinlar, loyihalar, estetik usullar, qayta ishlash, kuzatish kundaligi.*

Abstract: *This article provides recommendations for fostering a positive attitude towards the natural environment and for developing environmental awareness and culture among primary school students.*

Keywords: *Cultural development strategies, interactive games, projects, aesthetic methods, recycling, observation diary.*

Аннотация: *В данной статье представлены рекомендации по формированию позитивного отношения к окружающей среде, а также по развитию экологической осведомленности и культуры среди учащихся начальной школы.*



Ключевые слова: Стратегии культурного развития, интерактивные игры, проекты, эстетические методы, переработка отходов, дневник наблюдений.

KIRISH

Bugungi shiddat bilan o'zgarayotgan global dunyoda tabiat va inson o'rtasidagi muvozanatni saqlash har qachongidan ham dolzarb vazifaga aylandi. Tabiat — bu shunchaki bizni o'rab turgan muhit emas, balki kelajak avlodlarga butunligicha yetkazib berishimiz lozim bo'lgan muqaddas merosdir. Ushbu merosni asrab qolishning eng mustahkam poydevori esa, shubhasiz, **boshlang'ich ta'limdan** boshlanadi. Boshlang'ich sinf davri bolaning dunyoqarashi, xulq-atvori va qadriyatlari shakllanadigan eng nozik va muhim bosqichdir. Aynan shu yoshda bolaning qalbiga "ona tabiat"ga nisbatan mehr-muhabbat, har bir giyohni aziz tutish va atrof-muhit oldidagi mas'uliyat hissini singdirish — uning kelajakda komil inson bo'lib yetishishini ta'minlaydi. Ekologik madaniyat bu faqatgina tabiatni ifloslantirmaslik emas, balki tabiat bilan hamohang yashash san'atidir.

Ushbu maqolada kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida ekologik ongni uyg'otishning pedagogik usullari va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishning ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Hamda, Aynan boshlang'ich sinf o'quvchilar ongida ekologik ong, ekologik madaniyat, ekologik ta'lim, ekologik tafakkur kabi tushunchalarini singdirish kabi muhim g'oyalarni shakllantirish va rivojlantirish masalalari bayon etilgan. Qolaversa, o'quvchilarni ekologik muammolarni tushunishga, tabiatni asrab-avaylashga va resurslarni tejashga o'rgatish ham muhim masalalardan biridir.

ASOSIY QISM

Inson jamiyat tabiatning bir bo'lagi sifatida har doim ongli faoliyatni tashkil etib kelgan holda, unga bo'lgan munosabatini ratsional yondashuv



asosida amalga oshirgan. Shu nuqtai nazardan “ekologik madaniyat” tushunchasi muomalaga kiritilib, inson va tabiat munosabatlari inson omillari asosida qaror topgan. Bu esa o‘quvchi ruhiyati, tabiat go‘zalligi bilan hamohang barqarorlik kasb etishini allaqachon anglab yetganligidan dalolat beradi. Ekologik madaniyatning asosiy xususiyatlaridan biri, tabiiy munosabatlarga inson aralashuvi salbiy oqibatlariga olib kelishini oldindan bashorat qilish imkoniyatini yuzaga keltirgan. Ekologik madaniyatni o‘zlashtirgan o‘quvchi o‘z faoliyatini atrof-muhitni oqilona boshqarish talablariga bo‘ysundiradi, atrof-muhitni yaxshilash to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi. Uning yo‘q qilinishiga va ifloslanishiga yo‘l qo‘ymaydi hamda atrof-muhitga inson tomonidan yetkaziladigan zararlarni kamaytirish borasida zaruriy ishlarni amalga oshiradi. Albatta bu jarayon inson salomatligi va psixikasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib qolmasdan, boshqalarni ham bu borada sog‘lom fikr yuritishga undaydi.

Ekologik madaniyatni shakllantirish orqali bolalarda barqaror rivojlanish, yashil texnologiyalarni qo‘llash va atrof-muhitni muhofaza qilishning ahamiyatini anglashni ta’minlashdir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish shunchaki tabiat haqida ma’lumot berish emas, balki bolaning ongi va qalbiga atrof-muhit bilan uyg‘un yashash ko‘nikmasini singdirishdir. Kuzatishlarimiz davomida sifat va miqdoriy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanildi. Materiallar rivojlanishni baholash vositalari, ta’lim bo‘yicha ko‘rsatmalar va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kuzatuv ma’lumotlarini o‘z ichiga oladi. Usullar ota-onalar va o‘qituvchilarning so‘rovlari, erta yoshdagi mutaxassislar bilan suhbatlar va ta’lim muassasalariga o‘tayotgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish jarayoni kuzatuvlarini o‘z ichiga oladi. Ma’lumotlarni tahlil qilish ekologik madaniyatni rivojlantirish strategiyalari va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish xususiyatlari aniqlashga ko‘proq ahamiyat beriladi. Bundan



tashqari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning eng samarali hisoblangan **amaliy metodlari va interfaol usullardan foydalanilish yuqori samara beradi. Xususan:**

Interfaol o'yinlar (O'yin orqali o'rganish)

Bolalar tabiat qoidalarini quruq nazariyadan ko'ra, o'yin jarayonida tezroq o'zlashtirishlari kuzatishlar asosida aniqlandi. Masalan:

“Chiqindilarni Sarala” o'yini: Sinfda turli rangdagi qutilar (qog'oz, plastik, shisha uchun) qo'yiladi. O'quvchilar aralash chiqindilarni vaqtga qarab to'g'ri saralashlari kerak. Bu ularda mas'uliyat va tartibni shakllantiradi.

“Ekologik svetofoir”: O'qituvchi turli vaziyatlarni aytadi (masalan, “bog'da gul uzish” yoki “daraxt ekish”). O'quvchilar tabiatga foydali harakat uchun yashil, zararli harakat uchun qizil kartochkani ko'rsatadilar.

“Mening mitti bog'im”: Har bir o'quvchi tuvakda o'z gulini yoki urug'ini ekadi. Uni parvarish qilish jarayonini kuzatib, “Kuzatish kundaligi”ni yuritadi.

“Ikkinchi hayot” ko'rgazmasi: Chiqindi deb hisoblangan buyumlardan (plastik idishlar, eski qog'ozlar) foydali yoki bezak buyumlari yasash tanlovi. Bu “qayta ishlash” tushunchasini amalda ko'rsatadi.

Badiiy-estetik usullar. Ekologik tarbiyani san'at bilan bog'lash bolaning his-tuyg'ulariga ta'sir qiladi.

Ekologik ertaklar va sahna ko'rinishlari: Tabiat tilidan so'zlovchi ertaklar (masalan, “Suv tomchisining sarguzashtlari” yoki “Yig'layotgan daraxt”) orqali bolalarda rahm-shafqat hissini uyg'otish.

Rasmlar tanlovi: “Men tasavvur qilgan toza dunyo” mavzusida ijodiy ishlar tashkil etish.

Shu kabi yuqoridagi interfaol o'yinlar va loyihalar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishga, atrof-muhit muhofazasiga, tabiatdan oqilona va tejamkorlik bilan foydalanishga amalda



qo'llangan texnologiyalar ekologik bilimlarni shakllanishida katta ahamiyat kasb etadi. Shuningdek: boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologiya, tabiiy resurslar, iqlim o'zgarishi va tabiatni asrab-avaylash kabi mavzudagi bilimlarni olishga, tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga o'quvchilarda ekologik mas'uliyat hissini rivojlantirishga, ularni tabiatga va uning resurslariga ehtiyotkorlik bilan yondashishga, yashil madaniyatni rivojlantirish orqali o'quvchilarda qayta ishlash, chiqindilarni ajratish, suv va energiya resurslarini tejash kabi yashil texnologiyalarni joriy etish va ularga doir odatlarni shakllantirish ko'nikmalariga ega yutuqlariga erishiladi. Bu esa o'quvchilarni ekologik loyihalar va tashabbuslarda ishtirok etishga, shuningdek, tabiatni asrab-avaylash uchun amaliy tadbirlarni o'tkazishga undaydi.

Shuni alohida takidlashimiz joizki, bugungi kunga qadar atrof-muhitning insonga psixologik ta'siri juda kam miqdorda qaratilgan. Eng avvalo tabiiy muhitning o'zgarishi bevosita inson, uning psixologiyasi, xulq-atvori, xarakter xususiyati, tafakkur tarzi, yon atrofni idrok qilish, qolaversa fiziologiyasida ham o'zining ta'sirini ko'rsatishi bilan ahamiyatlidir. O'quvchilarning ekologik ongini shakllantirish-tabiatni, uni himoya qiladigan va yaratadigan insonlarga nisbatan ongli ravishda to'g'ri munosabatni shakllantirish asosida amalga oshirilish maqsadga muvofiqdir. Tabiatning bir qismi sifatida o'ziga nisbatan munosabat, hayot va sog'liqning qadri hamda ularning atrof-muhit holatiga bog'liqligini anglash, tabiat bilan konstruktiv munosabatda bo'lish ko'nikmasini shakllantiradi.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish — bu shunchaki ta'limiy vazifa emas, balki millatning kelajagi va tabiat barqarorligini ta'minlaydigan strategik



jarayondir. Bolalikdan shakllangan ekologik ong insonning butun umri davomida tabiatga bo'lgan munosabatini belgilab beradi.

O'tkazilgan tahlillar va amaliy metodlar shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiya samarali bo'lishi uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

1. Nazariya va amaliyotning uyg'unligi: O'quvchi tabiat haqidagi bilimlarni faqat kitobdan emas, balki bevosita muloqot va mehnat jarayonida o'zlashtirishi lozim.
2. Pedagogik mahorat: O'qituvchining shaxsiy namunasi va darslarda interfaol usullardan foydalanishi bolada qiziqishni so'ndirmaydi.
3. Uzlaksizlik: Ekologik tarbiya faqatgina bitta dars bilan cheklanib qolmay, maktabdan oilagacha bo'lgan muhitni qamrab olishi zarur.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish faoliyatini tashkil qilishga yo'naltirilgan o'quv jarayonining asosiy xususiyati o'quvchini ijtimoiy hayotga tayyorlashdan iboratdir. Shuningdek, o'quvchi kundalik ishlarining davomi sifatida sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarda bevosita turli mazmundagi suhbatlar, savol javoblarda qatnashadi, kechalarni tashkil qilishda ishtirok etadi, rollarni bajaradi, tinglaydi, qolaversa, bular orqali bilimi va ekologik madaniyat tushunchasi boyib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Norbo'tayev X.B. Boshlang'ich ta'limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish.//Мураллм ҳем узлуксиз билимлендириу. Илмий-методикалык журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97.

2. Норбу́таев Х.Б. Бошланғич синфларда фанлараро экологик тарбия //Замонавий таълим. - 2018. 11-сон. - Б. 53-58.



3. Shermatova, U. (2024). Ecological education in primary classes formation of pedagogical conditions of development. World Bulletin of Social Sciences, 33, 49-53.

4. SHERMATOVA, U. (2024). Ecological Education Teaching in Primary Class Methodology. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(4), 97-105.

5. Uljamol Shermatova. (2023). DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL EDUCATION IN PRIMARY CLASS. Open Access Repository, 9(10), 152–157.

6. Shermatova, U. (2020). THE LIGHT OF THE NIGHTS WITHOUT A DAY. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(4).

7. Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta’limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish. //Муаллим ҳем узлуксиз билимлендириў. Илмий-методикалық журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97

